

litvániai tatárok számára érthetetlen arab szövegét, a Mohamed prófétáról szóló legendákat. Az arab írással készült szláv nyelvű mohamedán istentiszteleti könyvek feltűnése időben egybeesett a reformáció korával, amikor a Litván Nagyfejedelemség többi népe körében is megnőtt az érdeklődés saját történelmük, kultúrájuk, vallásuk iránt. Nem véletlen, hogy ehhez az időszakhoz fűződik az első Korán-fordítás.

A fennmaradt arab írással készült szláv nyelvű tatár kéziratok tartalmuk szerint több műfajra oszlanak. A *kitabok* Mohamed próféta életéről és működéséről szóló legendákat, szertartások és rituálék leírását, erkölcsnemesítő történeteket (nemegyszer bibliai történeteket is), ritkán keleti kalandos elbeszéléseket tartalmaznak; a *hamailok*ban imádságok olvashatók, de álomfejtések és arra vonatkozó útmutatások is, hogyan kell egyes betegségeket imádsággal gyógyítani; a *tefszirek*ben az arab nyelvű Korán olvasható a sorok alatt futó fehérorosz vagy lengyel nyelvű fordítással és kommentárral.

Rendkívül érdekes információt tartalmaznak a kéziratok borítóira írt feljegyzések. Ide írták fel a tatárok magánéletük és a közösség fontos eseményeit, megörökítették a jelentős ütközeteket, amelyekben részt vettek, de találhatunk e bejegyzések között gyermekek számára írt rövid imákat, gazdasági tanácsokat, bőrkikészítési recepteket és sok más, a néprajzkutatók, a történészek és az orientalisták számára rendkívül értékes adatot.

A XVII. században a kéziratok nyelve még többnyire fehérorosz. A lengyel nyelvű szövegek sokszor korábbi fehérorosz szövegek fordítása útján keletkeztek. A XVIII–XIX. században már lengyel nyelvűnek nevezhető kéziratok is keletkeznek. E kéziratok igen becses forrásai a fehérorosz nyelvtörténetnek. Az arab írást használó tatár írástudókat nem befolyásolta a hagyományos cirill betűs helyesírás, így pontosabb képet adnak a korabeli fehérorosz kiejtésről, mint a cirill írású szövegek. Fontos szempont az is, hogy a XVIII. században és a XIX. század első felében szünetel a fehérorosz irodalmi nyelvi hagyomány (az ófehérorosz nyelvű irodalom a XVII. század végén elenyészik, a modern fehérorosz irodalmi nyelvi kísérletek csak a XIX. század második felében kezdődnek), arab írású emlékek pedig ebből a korból is vannak, tehát lényegében csak a tatárok kézíratai segítségével kaphatunk képet a fehérorosz nyelv ekkori állapotáról, így ez a nyelvemlékegyüttes a szó szoros értelmében hézagpótló a fehérorosz nyelvtörténet számára. A lengyel nyelvű kéziratok is rendkívül érdekesek nyelvészeti szempontból, mivel nem a korabeli lengyel irodalmi nyelven íródtak, hanem a helyi, fehérorosz környezetben beszélt lengyel nyelvváltozatot rögzítik, s így elsődrendű forrásaik a fehérorosz–lengyel nyelvi kapcsolatok kutatásának.

Zoltán András

India szegényeinek népünnepei

Rao, Vijayendra: Poverty and Public Celebrations in Rural India. = The Annals of The American Academy of Political and Social Science, 573. vol. 2001. 1. no. 85–104. p.

A szerző kutatási szakterülete a szegény országok egyéni háztartásainak társadalmi-gazdasági vizsgálata. Jelen tanulmányában az indiai társadalom egyik sajátosságát mutatja be, azt az ellentmondásos gyakorlatot, hogy a déli országrész szegény családjai az eszközök alkalmával éves jövedelmük akár hétszeresét is elköltik, összes kiadásuknak pedig mintegy 15%-át fordítják egyéb falusi ünnepekre. Teszik ezt – szegénységükön kívül – annak ellenére is, hogy a szükséges pénzhez csak kölcsönök révén tudnak hozzájutni, 100-300%-os uzsorakamattal. A tanulmány helyszíni empirikus megfigyelésekre építve

keresi e gazdaságilag irracionális és individualista viselkedés társadalmi és kulturális okait.

A jelenség megértésének kulcsa a nyilvános társadalmi események fontosságában rejlik, és ez különösen érvényes a szegény országok falusi közösségeire. Az ünnepek ugyanis olyan tradicionális rítusokat jelentenek, amelyek az emberek egyéni identitását és gondolkodásmódját is meghatározzák, és kiemelik az egyes eseményeket (esküvő, vallási ünnep, aratás) a szürke hétköznapiak közül. A hangsúly itt azon van, hogy mindez a közösség nyilvánossága előtt zajlik. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az ünnepek lehetőséget adnak az egyéni „gazdagság” „fitogatására”, a többi ember figyelmének felhívására a család életének fontos eseményeire, egyszóval a társadalmi pozíció megerősítésére vagy javítására.

Mindennek sajátos „India-specifikus” okai vannak. Az első ezek között az a sajátos gondolkodásmód, amit „*Homo Hierarchicus*”-nak nevezhetünk. Ennek lényege, hogy az indiai emberek mint a kasztrendszer által meghatározott szigorú hierarchia tagjaira tekintenek önmagukra. E mellett azonban egy különös „*dividuális*” öntudattal is rendelkeznek, amelyet a többi emberhez fűződő kapcsolataik határozzák meg. Döntő jelentőségű számukra a többi ember róluk kialakult véleménye, ítélete. Különösen meghatározóak ebben a családtagok, valamint a vallási és falusi közösségek tagjai. Ez az ún. „közösségi individualizmus” a státusra, a rangra épül, amit pedig a családi és társadalmi ismertség teremt meg. Ezért olyan fontos a számukra, hogy minél több emberrel tudassák a családi eseményeket, és elkápráztassák az egész falusi közösséget az ünnepek alkalmával. Fontos különbség tehát a nyugat-európai és az egyéni fogyasztásra koncentráló „*Homo economicus*”-tól, hogy az indiai emberek nem saját igényeik és elvárásai szerint élnek, hanem a környezetük által diktált szabályok szerint. Életük tehát a közösség többi tagjával vívott folyamatos verseny a társadalmi vezető barátságáért és kegyeiért, illetve az egyre magasabb státusba való kerülésért. Azt mondhatjuk tehát, hogy az indiai emberek „kívülről vezéreltek”, mivel tetteiket, értékrendjüket, sőt még önmaguk megítélését is alapvetően társadalmi környezetük, mások véleménye és elvárásai határozzák meg. Az ezeknek való folyamatos megfelelés jutalma a tisztelet és ranglétrán való emelkedés. Ha viszont nem teljesítik környezetük elvárásait, akkor a társadalom „megbünteti” őket a tisztelet megvonásával, megvetésben és lenézésben való részesítéssel, illetve végső esetben kiközösítéssel.

A társadalmi rangot és státust tehát nem elegendő egyszer megszerezni, hanem azokat folyamatosan fenn kell tartani. Ez olyan nyilvános szerepléseket követel, amelyek demonstrálják a társadalmi elvárások teljesítését. A felemelkedéshez ezen kívül még szükség van egy jól fizető állás megszerzésére vagy egy gazdag családba való „beházasodásra”, valamint ezek közösség előtti demonstrálására, mivel csak ez utóbbi teremti meg a nagyobb társadalmi tiszteletet és elismerést.

Mindez azonban nem lehetséges megfelelő háttér nélkül. Ezt a kiterjedt családi, rokon- és informális kapcsolatokat (más néven a „*társadalmi tőke*”) biztosítják, amelyek szociális biztonságot adnak, és a mindennapi életben is fontos összeköttetéseket jelentenek. Minél nagyobb „respektje” van valakinek ebben a környezetben, szükség esetén annál több segítséget kaphat.

Az esküvők jelentik tehát a gazdagság és a társadalmi rang demonstrálásának egyik legfontosabb alkalmát. Leglényegesebb jegye a fényűzés („*mint a gazdagok*”-effektus), a minél több vendég meghívása és az ünnepelés minél hosszabb időtartama (egy-egy ilyen lakodalom akár több napon át is tarthat). Különösen érvényes ez egy szegény család lánya és egy gazdag családból származó fiú esküvőjére. Mivel a lakodalmat a „lányos házban” tartják, ezért a faluban mindenkivel tudatniuk „kell”, hogy anyagi helyzetükben

a házasság révén jelentős javulás következett be, és így igényt tartanak az ennek megfelelő magasabb társadalmi rangra és tiszteletre.

A házasságok Indiában szigorú szabályok szerint kötnek:

- házastársat csak kaszton belül lehet választani;
- a házasság patrilocális, vagyis a feleség a férj családjához költözik;
- válásra nincsen lehetőség;
- a lakodalmat a menyasszony szüleinek kell megrendezniük;
- a férfiek általában a lányok közeli ismerősei közül, de általában egy másik (szomszédos) faluból kerülnek ki (ezt nevezik „*falusi exogámiának*”);
- a hozomány nagysága a család éves jövedelmének átlagosan öt-hatszorosát teszi ki;
- a lányok kiházásítása minden család kötelessége, a „vénkisasszonyok” ugyanis jelentős társadalmi hátrányt jelentenek a családoknak.

A nagyszabású és fényűző esküvő tehát közlés a külvilág felé vagy a már megszerzett társadalmi rang és anyagi színvonal fenntartásáról, vagy pedig az azokban bekövetkezett jelentős javulásról. Erre a jelzésre annál is inkább szükség van, mert a saját falu lakossága nem ismerheti pontosan a másik faluból jött gazdag vőlegény anyagi helyzetét. Érdekes, hogy „falun belüli” esküvő esetén nem kerül sor ilyen „vagyonfitogtatásra”, mivel az egyes családok anyagi helyzetét itt mindenki ismeri.

A többi falusi ünnep jelentősen különbözik az esküvőtől. Egyrészt mert ezek gyakoriak és rendszeresek (2–3 havonta rendezik meg őket), másrészt pedig azért, mert ilyen alkalmakkor mindenki egyformán ünnepel, nem csak két család. Azonban ennek ellenére nem kollektivistá, hanem alapvetően individualista „közösségi akciók” ezek. A nők felveszik valamennyi ékszerüket, a falu főutcáját pedig feldíszítik. Azok a családok pedig, akik a legnagyobb összegekkel járultak hozzá az ünnep megrendezéséhez, mint az esemény díszvendégei vonulnak fel a falu gyermekeinek kíséretében. Ezenkívül hangosbeszélőn nyilvánosan kihirdetik, melyik család, pontosan mennyivel támogatta a falu ünnepét. Ezeken a népünnepeleken a közösségek elvileg önmagukat, illetve saját kultúrájukat ünneplik, és ezáltal erősítik a kohéziót. A gyakorlat viszont sokkal individualistább: a legfontosabb szerepük abban áll, hogy lehetőséget adnak arra, hogy minden család megmutathassa önmagát és vagyonát az egész falu színe előtt. Így az ünnepek nem a közösségi altruizmus megnyilvánulásai, hanem a családok közötti rivalizálás színterei, egyfajta versenyként funkcionálnak, amelyben a falu főutcája jelenti az „arénát”, a „stadiont”, ahol a családok jóhírük fenntartása és javítása érdekében „megtüzdnek egymással”.

További lényeges és érdekes megfigyelés, hogy azok a családok, amelyekben több „eladó sorban lévő” lány van, többet áldoznak az ilyen ünnepek támogatására annak érdekében, hogy díszvendégként való felvonulásuk során minél több „fiús család” figyelmét felhívják magukra. Létezik egy sajátos anyagi vonzata (ha úgy tetszik „megtérülése”) is a meghozott nagy anyagi áldozatoknak: az ünneplés révén elnyert magasabb társadalmi rang jelentős árendeményeket, illetve esetleges hitellehetőséget biztosít a falu üzleteiben.

Az indiai emberek számára az ünnepekkel kapcsolatos „túlköltekezés” a társadalmi tökélygyarapítását szolgálja, ezáltal pedig ezek a kiadások az adott kulturális összefüggésben kifizetődő befektetéssé válnak. Mindez egy erősen individualista társadalomra utal, ahol az egyéni gazdagság a társadalmi kohézió ellen hat, mivel az emberek közötti vagyoni különbségek kihangsúlyozására használják fel.

A társadalmak összetartásának növeléséhez a közösségi érdeket az egyéni ambíciók elé helyező állami programokra van szükség (például társadalmi alapok létrehozására), amelyek segítségével az ünnepek újra a meglévő társadalmi kapcsolatok ápolását és újjaként létesítését szolgálhatják.